

Aneta Pietrzela
(Radzyń Podlaski)

Charakterystyka powiatu radzyńskiego w świetle reformy podziału terytorialnego kraju z 1999 roku

1. Położenie, obszar i zaludnienie

Powiat radzyński leży w północnej części województwa lubelskiego, na granicy Równiny Łukowskiej, będącej częścią Małego Mazowsza i Zakłęsłości Łomaskiej. Jest jednym z dwudziestu powiatów ziemskich w województwie. Sąsiaduje z czterema powiatami: bialskim, lubartowskim, łukowskim i parczewskim. W jego skład wchodzi 8 gmin: gmina miejska Radzyń Podlaski i gminy wiejskie: Borki, Czemierniki, Kąkolewnica Wschodnia, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan Majorat i Wołyń. Obejmuje 118 miejscowości wiejskich¹.

Siedziba starostwa powiatu radzyńskiego mieści się w Radzynie Podlaskim. Wybór ten wynikał z przesłanek ekonomicznych (jedyne miasto na terenie powiatu, położenie w centralnej części powiatu), ale też z przesłanek historycznych. Miasto to było stolicą powiatu radzyńskiego od roku 1810, czyli od reformy administracyjnej przeprowadzonej przez władze Księstwa Warszawskiego. Stan ten, z pewnymi poprawkami, utrzymały rosyjskie reformy. Nie zmienili go też Niemcy, którzy w latach 1915-1918 okupowali ziemie Królestwa Polskiego². Powiat radzyński istniał w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu do 1975 roku.

Powiat radzyński obejmuje 965 km² powierzchni³. Natomiast w hektarach jest to wielkość 96 521 ha⁴. Jego wielkość odbiega od średniej wielkości powiatu ziemskiego w województwie lubelskim, która wynosi 1243 km². W porównaniu

¹ *Województwo lubelskie w 1998 roku. Ważniejsze dane o: województwie, powiatach, gminach*, Lublin 1999, s. 159.

² S. Jarmuł, *Radzyń Podlaski. 530 lat*, Radzyń Podlaski 1999, s. 94.

³ *Powiaty w Polsce*, red. H. Hodzyńska, Warszawa, s. 16.

⁴ *Powiat kraśnicki*, red. G. Dobromilska, Kraśnik 1999, s. 11.

jednak ze średnią krajową – 994 km² – nie jest to mała wielkość. Powiat radzyński stanowi 3,84 % powierzchni całego województwa. W stosunku do wielkości pozostałych powiatów w województwie zajmuje 13 miejsce.

Radzyń Podlaski, w którym mieści się siedziba starostwa, oddalony jest od stolicy województwa – Lublina o około 70 km. Leży niemal po środku powiatu. Jest to dosyć komfortowa sytuacja, zważywszy na to, że nie we wszystkich powiatach taka występuje. Mimo to zaznaczają się pewne różnice w odległościach granic powiatu od starostwa, co zostało uwidocznione na rysunku 1. W linii prostej wielkości te wahają się w granicach od około 9 km do około 31 km. Nieregularność taka spowodowana jest istniejącą wcześniej siatką gmin, która nie zmieniła się w 1999 roku. Gdyby powiat radzyński miał bardziej regularne kształty, spora część ludności miałaby bliżej do starostwa, jednakże takie rozwiązanie rozbijałoby wcześniej utrwalone więzi i tradycje.

W radzyńskim węźle komunikacyjnym krzyżują się ważne szlaki komunikacyjne. Są to drogi:

- nr 19 (z Suwałk do Barwinka – granica ze Słowacją),
- nr 817 (wiodąca od przejścia granicznego z Białorusią – Sławatycze),
- nr 804 (biegnąca z Siedlec i prowadząca do Parczewa).

Na terenie powiatu występują ubogie gleby porośnięte lasami oraz liczne łąki i pastwiska. Użytki rolne stanowią 72,2% ogólnej powierzchni powiatu, w tym grunty orne 53,1%. Jego teren zajmuje względnie duża powierzchnia łąk i pastwisk. Warunki do produkcji rolnej powiatu ocenić można jako średnie, z nieco lepszymi dla gminy Wołyń (średnio dobre)⁵.

Niewątpliwym atutem powiatu jest nieskażone przez przemysł środowisko naturalne, ponieważ powiat ma charakter rolniczy. Emisja zanieczyszczeń gazowych, pyłowych, a także odpady przemysłowe są na dużo niższym poziomie w zestawieniu z przeciętnym powiatem ziemskim⁶. Jednakże powierzchnia obszarów prawnie chronionych w powiecie radzyńskim jest niewielka. Nie występuje tu żaden park krajobrazowy, natomiast obszary chronione, stanowiące 0,9% powierzchni powiatu, plasują powiat radzyński na ostatnim miejscu w stosunku do wszystkich powiatów województwa lubelskiego. Mimo to, powiat radzyński może poszczycić się ciekawymi walorami środowiskowymi, co potwierdzają istniejące rezerwaty. Są to⁷:

- Czarny Las – leśny o powierzchni 15,96 ha,
naturalny fragment lasu lipowo-grabowego z domieszką wielu gatunków drzewiastych, z rzadkimi gatunkami roślin runa,
- Las Wagramski – florystyczny o powierzchni 5,37 ha,
stanowisko wawrzynka główkowego,

⁵ *Statystyka powiatów i gospodarki samorządowej województwa lubelskiego w 1999 roku. Analizy statystyczne*, red. K. Tucki, Lublin 2000, s. 157.

⁶ Tamże.

⁷ [Wwww.lp.lublin.pl/16.html](http://www.lp.lublin.pl/16.html).

- Omelno – leśny o powierzchni 26,97 ha, las lipowy naturalnego pochodzenia z domieszką dębu i innych gatunków drzewiastych z licznymi gatunkami chronionymi.

Atrakcjami turystycznymi występującymi w powiecie są liczne dworki i związane z nimi parki lub ich pozostałości. Najważniejsze występują w Radzynie i Czemiernikach. Jest także wiele zbiorników wodnych przyciągających wędkarzy. Główną rzeką regionu jest Tyśmienica (przepływająca w odległości około 6 kilometrów od Radzyna), która jest prawym dopływem Wieprza. Dominuje krajobraz nizinny.

Powiat radzyński zamieszkuje prawie 64 tysiące osób. Na 1 km² przypada 66 osób. Jest to stosunkowo mała ilość, ponieważ w województwie lubelskim wielkość ta wyraża się przeciętnie liczbą 89 osób. W najgęściej zaludnionym powiecie ziemskim województwa 1 km² zamieszkuje 157 osób (powiat świdnicki), natomiast w najrzadziej zaludnionym – 34 osoby (powiat włodawski). W powiecie występuje tylko jedno miasto – Radzyń Podlaski, którego ludność stanowi 26,3% ogółu wszystkich zamieszkujących powiat osób⁸. Oznacza to, że 73,7% osób mieszka na wsi, podczas gdy w województwie lubelskim jest to wartość 53,4%⁹. Przyczyną takiej rozbieżności jest brak dużego ośrodka miejskiego. Warto jednakże zaznaczyć, że nie tylko powiat radzyński, ale także cała Lubelszczyzna ma charakter typowo rolniczy.

Struktura wiekowa ludności w powiecie nie przedstawia się najlepiej, ponieważ zmniejsza się udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, a zwiększa – w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. Obserwowany jest proces starzenia się społeczeństwa powiatu (podobnie jak i w całej Polsce). Jak wynika z danych zawartych w tabeli 4 struktura wiekowa ludności powiatu jest podobna do występującej w województwie lubelskim, jednakże w powiecie udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w 1999 roku był o ponad 2% wyższy. Świadczy to o lepszej strukturze, mimo że w powiecie występował nieco wyższy udział ludzi w wieku poprodukcyjnym.

Tabela nr 1. Udział ludności w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym na koniec 1999 r. (udział procentowy).

Rodzaj wieku ludności	Powiat radzyński	Województwo lubelskie
przedprodukcyjny	28,13	25,98
produkcyjny	55,47	58,17
poprodukcyjny	16,40	15,85

Źródło: *Biuletyn statystyczny województwa lubelskiego*, red. K. Tucki, Lublin kwiecień 2000, s. 107.

⁸ *Statystyka powiatów...*, dz. cyt., s. 158.

⁹ M. Gędek, *Jest nas coraz mniej*, „Dziennik Wschodni” z 17 marca 2000.

Peryferyjne położenie powiatu radzyńskiego nie sprzyja jego rozwojowi, mimo że posiada on wiele atrakcji sprzyjających turystyce i wypoczynkowi. Porównując go do sąsiadujących powiatów ziemskich w zasadzie niczym istotnym się nie odróżnia, chociaż dysponuje potencjalnymi zasobami, które poprzez odpowiednie wykorzystanie mogłyby być czynnikami jego rozwoju.

2. Poziom urbanizacji i charakter zagospodarowania

Polska jest obszarem, na którym zachodzą intensywne procesy umiastowienia, czyli urbanizacji. Jednakże w odniesieniu do terenów, do których należy powiat radzyński, trudno mówić o istnieniu takiej sytuacji, chociaż obserwuje się pewne dość istotne zmiany.

Urbanizacja jest złożonym, kompleksowym oraz wieloaspektowym procesem społeczno-ekonomicznym, który ujawnia się między innymi poprzez przekształcenia struktur demograficznych, odchodzenie od zawodów rolniczych, znaczne zwiększenie intensywności wykorzystania przestrzeni miejskich, zmiany systemu wartości społecznych i stylu życia. Proces urbanizacji nie ogranicza się tylko do miast, przejawia się także na terenach wiejskich¹⁰.

Jedną z charakterystycznych cech urbanizacji jest zmniejszanie się liczby ludności zamieszkującej obszary wiejskie. Towarzyszy jej najczęściej spadek przyrostu naturalnego na obszarach odpływowych. Jak pokazują dane z tabeli 2, wśród wszystkich gmin powiatu był on największy w mieście Radzyń, natomiast w gminach wiejskich wahał się w przedziale od -6,4 do 1,4 na 1000 ludności. Wielkości te potwierdzają fakt, że obszary wiejskie powiatu powoli wyludniają się. Spadek liczby ludności wsi powodowany jest także migracjami w kierunku miast, w których uczestniczą przede wszystkim ludzie młodzi, zdolni do pracy oraz wykształceni. Kształtowanie się salda migracji w 1999 roku zostało pokazane w tabeli 2. Było ono ujemne w całym powiecie, nie tylko w gminach wiejskich, ale także w samym Radzynie, co oznacza, że miasto to nie należy do zbyt rozwiniętych, ani nie stwarza nadziei na większy rozwój w najbliższym czasie, ponieważ kierunkiem migracji ludności zamieszkującej wsie nie jest Radzyń, ale jakieś inne miasta kraju. Także województwo lubelskie charakteryzuje się największymi wśród pozostałych województw migracjami ludności, zwłaszcza na zewnątrz. Ze wszystkich powiatów ziemskich, oprócz powiatu lubelskiego, więcej osób wyjeżdża niż przyjeżdża¹¹. Większą ruchliwość przestrzenną wykazują poza tym kobiety niż mężczyźni, co potwierdza mniejszy udział kobiet w ludności ogółem w większości gmin wiejskich oraz nieco większy w Radzynie. Jednakże obserwując dane z tabeli 5, można zauważyć, że są to małe różnice i jak na razie nie stanowią problemu dla struktury ludności powiatu. Chociaż warto podkreślić fakt, że migracja ta dotyczy najczęściej kobiet młodych, w wieku rozrodczym. Jeżeli tendencja ta narastałaby, to może dojść do zniekształceń struktury demograficznej według płci i wieku na terenach odpływowych, na których wzrastałby udział ludności w wieku poprodukcyjnym w

¹⁰ M. Poniatowicz, *Procesy urbanizacyjne na obszarze Polski północno-wschodniej*, Białystok 1998, s. 17.

¹¹ M. Gędek, *Jest nas coraz...*, dz. cyt.

ogólnej liczbie ludności, a to z kolei powodowałyby szereg skutków biologicznych, społecznych i ekonomicznych. Są to: malejący czy nawet ujemny przyrost naturalny na wsi, prowadzenie gospodarstw rolnych przez ludzi w wieku podeszłym w sposób tradycyjny i ekstensywny, jak również wysoki odsetek ludności pobierającej renty i emerytury¹². Tak też dzieje się w powiecie radzyńskim, dla którego prognozy na przyszłość nie są najlepsze. Przewiduje się, że liczba ludności w powiecie radzyńskim będzie spadać. W 2000 roku było 63,8 tys. mieszkańców, w 2005 roku będzie 62,5 tys., a w 2010 roku – 61,1 tys. Podobną malejącą tendencję prognozuje się dla wszystkich powiatów ziemskich województwa lubelskiego, oprócz lubelskiego i łęczyńskiego, natomiast w miastach na prawach powiatu prognozuje się wzrastającą liczbę mieszkańców¹³.

Tabela nr 2. Wybrane średnie wielkości dla gmin powiatu radzyńskiego w 1999 r.

Wyszczególnienie	Przyrost naturalny na 1000 ludności	Saldo migracji na 1000 ludności	Udział kobiet w ludności ogółem w %
<i>gmina miejska:</i>			
Radzyń Podlaski	3,5	-2,6	51,6
<i>gminy wiejskie:</i>			
Borki	0,2	-0,8	49,3
Czemierniki	-4,4	-3,4	50,2
Kąkolewnica Wschodnia	1,0	-2,7	49,5
Komarówka Podlaska	-6,4	-6,8	49,1
Radzyń Podlaski	0,5	-0,7	50,0
Ulan-Majorat	1,4	-2,2	49,2
Wołyń	-1,7	-8,2	49,4

Źródło: *Statystyka powiatów i gospodarki samorządowej województwa lubelskiego w 1999 roku. Analizy statystyczne*, red. K. Tucki, Lublin 2000, s. 161.

Przyrost naturalny w powiecie radzyńskim w roku 1998 wynosił 79, natomiast w całym województwie lubelskim 191. Różnica jest znaczna, jednakże warto zwrócić uwagę na to, iż w samych miastach na prawach powiatu wielkość ta ukształtowała się w sumie na poziomie 523, a na obszarze województwa, bez uwzględnienia miast na prawach powiatu, była to ogólnie wielkość ujemna 332. Oznacza to, że wielkość przyrostu naturalnego w powiecie radzyńskim można uznać za zadowalającą¹⁴.

Poziom urbanizacji w powiecie radzyńskim z reguły nie odbiega od średniego poziomu występującego w województwie lubelskim, które nie należy do zbytnio zurbanizowanych. Spośród 2,2 milionów ludności 600 tysięcy mieszka w pięciu miastach, natomiast łącznie we wszystkich miastach regionu mieszka połowa ludności¹⁵.

¹² M. Poniatowicz, *Procesy urbanizacyjne...*, dz. cyt., s. 18.

¹³ *Rocznik demograficzny*, red. H. Dmochowska, Warszawa 2000, s. 104.

¹⁴ *Powiaty w Polsce...*, dz. cyt., s. 125.

¹⁵ *Wielkie lubelskie*, „Dziennik Wschodni” z 31 grudnia 1998.

Powiat radzyński posiada dość dobrze rozbudowaną sieć dróg powiatowych. Drogi powiatowe o nawierzchni twardej stanowią 90,11% wszystkich dróg powiatu radzyńskiego, natomiast w całym województwie lubelskim udział dróg o nawierzchni twardej wynosi 83,28% wszystkich dróg powiatowych występujących w województwie¹⁶.

Tabela nr 3. Zestawienie porównawcze obrazujące relację: długość 1 km sieci przypadająca na 1 km² powierzchni na koniec 1998 r.

Wyszczególnienie	Powiat radzyński	Województwo lubelskie
Sieć wodociągowa	0,524	0,515
Sieć kanalizacyjna	0,050	0,054
Sieć gazowa	0,053	0,193

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Powiaty w Polsce*, red. H. Hodzyńska, Warszawa 1999, s. 205.

Dane zawarte w tabeli 3 wskazują, że pod względem długości sieci wodociągowej powiat radzyński na tle województwa lubelskiego wypada korzystniej, natomiast w przypadku sieci kanalizacyjnej i gazowej sytuacja w powiecie wygląda gorzej, jednakże rozważając długość sieci gazowej jest to sieć dużo rzadsza niż w województwie. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna przez rok istnienia powiatu w zasadzie się nie rozwijała. Długość sieci wodociągowej na koniec 1999 roku wynosiła 516 km, a rok wcześniej o 10 km mniej. Natomiast sieć kanalizacyjna w 1999 roku miała długość 48 km, tyle samo co w 1998 roku.

W powiecie jest dość powszechny dostęp do telefonów. Przykładowo abonentów telefonii przewodowej Telekomunikacji Polskiej SA na 1000 ludności na koniec 1998 roku stanowili 152 osoby. Średnio w powiecie ziemskim województwa lubelskiego wielkość ta wynosiła 169,8 osób¹⁷. Wartość dla powiatu radzyńskiego jest więc nieco niższa. Najwięcej telefonicznych standardowych łączy występuje w Radzynie – 298 (w 1999 roku), natomiast w gminach wielkości te wahają się w granicach od 44 do 199 łączy¹⁸.

Dostępność do placówek pocztowo-telekomunikacyjnych należy uznać za dobrą, ponieważ na jedną placówkę przypada około 3,4 tys. ludności, która to wartość jest identyczna ze średnią wartością dla całego województwa lubelskiego¹⁹.

Powiat radzyński charakteryzuje się zbyt mało intensywnymi procesami urbanizacji. Występuje duży udział ludności wiejskiej, dla której istnieje mało szans umożliwiających zmianę stylu życia. Ludność ubożeje, natomiast w powiecie trudno znaleźć odpowiednią ilość środków na rozwój infrastruktury. Młodzi mieszkańcy, z wyższym wykształceniem migrują do innych regionów Polski w poszukiwaniu pracy. Jest to powodem bardzo niskiego udziału lepiej wykształconej ludności w ludności ogółem. Mimo tego zmienia się charakter zagospodarowania powiatu.

¹⁶ Patrz: *Mienie gmin i powiatów w 1999 roku*, red. H. Dmochowska, Warszawa 2000, s. 110.

¹⁷ *Powiaty w Polsce ...*, dz. cyt., s. 232.

¹⁸ *Statystyka powiatów ...*, dz. cyt., s. 163.

¹⁹ *Rocznik statystyczny województwa lubelskiego*, red. K. Tucki, Lublin 2000, s. 349.

Powstają nowe inwestycje, zmienia się rodzaj i jakość usług świadczonych mieszkańcom.

3. Przekształcenia własnościowe i rozwój przedsiębiorczości

Powiat radzyński leży po wschodniej stronie Wisły, gdzie występują tereny słabiej rozwinięte niż po stronie zachodniej. Obszar na zachód od Wisły może pozczycić się lepszymi wynikami w transformacji ustrojowej i gospodarczej oraz w prywatyzacji, dzięki czemu odnotowuje większe liczbowo i wartościowo inwestycje kapitału zagranicznego²⁰. Dlatego też terenami po wschodniej stronie Wisły inwestorzy są mniej zainteresowani. Także w powiecie radzyńskim wyraźnie uwidaczniają się braki w napływie kapitału z zewnątrz.

Tabela nr 4. Jednostki zarejestrowane w systemie REGON według sektorów własności na obszarze obecnego powiatu radzyńskiego w wybranych latach.

Rok	Ogółem	Sektor publiczny	Sektor prywatny		
			Ogółem	Spółki prawa handlowego	Zakłady osób fizycznych i spółki cywilne
1994	1801	129	1672	24	1559
1995	1959	120	1839	32	1722
1998	2776	3	2773	33	2477

Źródło: *Rocznik statystyczny województwa białkopodlaskiego*, red. T. Pasek, Biała Podlaska 1995; *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1995 rok*, Biała Podlaska 1996; *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1994 rok*, Lublin 1995; *Rocznik statystyczny województwa lubelskiego*, red. R. Wiśniewski, Lublin 1996.

Rozpoczęta w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych transformacja ustrojowa spowodowała rozwój przedsiębiorczości prywatnej, będącej podstawą gospodarki kapitalistycznej. Wprowadzenie zasady wolności gospodarczej spowodowało znaczące przemiany strukturalne w gospodarce, które dotyczą przede wszystkim zmian w zakresie formy organizacyjno-prawnej powstających przedsiębiorstw. Realizacja procesu prywatyzacji odbywa się drogą stopniowego transferu własności i zatrudnienia z sektora publicznego do prywatnego. Od 1990 roku zmniejszała się liczba przedsiębiorstw państwowych i komunalnych. W szybkim tempie wzrastała jednocześnie liczba spółek oraz zakładów osób fizycznych²¹. Także na terenie dzisiejszego powiatu radzyńskiego w latach dziewięćdziesiątych miały miejsce tego typu przekształcenia własnościowe. W ciągu dziesięciu lat liczba przedsiębiorstw państwowych drastycznie spadła z kilkudziesięciu do trzech (w momencie powstania powiatu), co zostało przedstawione w tabeli 4. Powoli, ale systematycznie zwiększał się także udział sektora prywatnego w ogólnej liczbie jednostek gospodarczych. W roku 1994 stanowił on 92,8%, w 1995 – 93,9%, a w

²⁰ Atrakcyjność inwestycyjna miast powiatowych, „Wspólnota Powiatowa” 1999, nr 9, s. 11.

²¹ D. Wyrwa, *Wolność gospodarcza jako podstawa przedsiębiorczości*, [w] *Przedsiębiorczość w procesie przemian strukturalnych w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. K. Jaremczuk, Rzeszów 1999, s. 61.

1998 – 99,9%. W okresie transformacji zmniejszyła się także liczba spółdzielni, ale w dużo mniejszym stopniu niż przedsiębiorstw państwowych. Przykładowo w Radzynie istniało w roku 1993 – 18 spółdzielni, a w 1999 roku – 16 spółdzielni, w gminie Wołyń w 1993 roku – 5 spółdzielni, a w 1999 roku – 4 spółdzielnie²². Liczba spółek prawa handlowego zwiększyła się nieznacznie, natomiast największą dynamiką wzrostu pod względem liczby charakteryzowały się zakłady osób fizycznych i spółki cywilne.

W dniu wejścia w życie reformy nowego podziału administracyjnego w powiecie radzyńskim funkcjonowały tylko 3 przedsiębiorstwa państwowe, 33 spółki prawa handlowego, prawie 2500 zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych oraz prawie 100 innych podmiotów. Także w okresie funkcjonowania powiatu zmieniała się struktura rodzajowa podmiotów gospodarki narodowej. Analizując dane z tabeli 5 można zauważyć, że o 24% zwiększyła się liczba spółek prawa handlowego, wśród których liczba spółek z o.o. wzrosła o 26%, a s.a. nie zmieniła się. Liczba zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych wzrosła o 11%. Natomiast wśród nich największy wzrost – aż 40% – zaznaczył się w przypadku liczby zakładów usług remontowo-budowlanych.

Tabela nr 5. Podmioty gospodarki narodowej w powiecie radzyńskim (stan w dniu 31 grudnia 1998 roku i 31 grudnia 2000 roku).

Podmioty gospodarki narodowej ^a (bez zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych)		
Wyszczególnienie	1998 rok	2000 rok
Ogółem	299	352
w tym:		
☐ przedsiębiorstwa państwowe	3	2
☐ spółki prawa handlowego	33	41
w tym:		
☒ akcyjne	2	2
w tym: z udziałem kapitału zagranicznego	0	0
☒ z o. o.	31	39
w tym: z udziałem kapitału zagranicznego	7	7
☐ spółdzielnie	37	32
☐ fundacje	1	1
☐ stowarzyszenia	66	77
Zakłady osób fizycznych i spółki cywilne według wybranych form organizacyjnych ^a		
Ogółem	2477	2742
w tym:		
☐ sklepy, księgarnie, domy handlowe, stacje benzynowe		
☐ hurtownie	507	534
☐ ruchome punkty sprzedaży	40	34
☐ przedsiębiorstwa wytwarzania i przetwarzania	175	189
☐ zakłady usług remontowo-budowlanych	108	92

²² Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin w województwie białkopodlaskim, Biała Podlaska 1994, s. 34; *Statystyka powiatów...*, dz. cyt., s. 158.

☐ zakłady usług produkcyjno-naprawczych	238	333
☐ zakłady usług transportowych	71	70
☐ inne jednostki usług	167	167
	505	574

^aZarejestrowane w rejestrze REGON, bez jednostek lokalnych.

Źródło: *Województwo lubelskie w 1998 roku. Ważniejsze dane o: województwie, powiatach, gminach*, Lublin 1999, s. 180-181; *Biuletyn Statystyczny Województwa Lubelskiego*, red. K. Tucki, Lublin 2000, s. 80-81.

Dzięki zmianom w funkcjonowaniu jednostek gospodarczych coraz większego znaczenia nabiera zagadnienie przedsiębiorczości. Jest ona widocznym sposobem tworzenia i budowania czegoś nowego, dzięki przekształceniu inicjatywy w realną, opłacalną działalność gospodarczą²³. Jest to także umiejętność racjonalnego działania i osiągania wymiernego celu, którym w warunkach rynkowych jest zysk²⁴.

Władze powiatowe w Radzynie podejmują różne działania na rzecz aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości na terenie powiatu. Przykładem jest zorganizowana w kwietniu 2000 roku konferencja pod nazwą Integracja Przedsiębiorców. Zaproponowano na niej utworzenie stowarzyszenia przedsiębiorców z powiatu radzyńskiego, które broniłoby swoich interesów i umocniłoby pozycję podmiotów gospodarczych. Członkowie stowarzyszenia chcą działać na rzecz reprezentowanych firm, podejmować inicjatywy, mające na celu ułatwienie ich działania i rozwoju (typu: pomoc w uzyskiwaniu odpowiednich informacji, tworzenie klimatu sprzyjającego podejmowanym inicjatywom i procesom rozwoju przedsiębiorczości, współpraca z innymi organizacjami o charakterze gospodarczym i społecznym), a także aktywnie uczestniczyć w życiu społeczno-gospodarczym na terenie miasta i powiatu²⁵.

Swoje perspektywy rozwoju powiat wiąże z położeniem w pobliżu przyszłej granicy Unii Europejskiej, obsługą przygranicznego ruchu tranzytowego i rozwoju przemysłu rolno-spożywczego. Powiat dysponuje atrakcyjnymi terenami w pełni uzbrojonymi technicznie pod ewentualną działalność gospodarczą. Władze oferują wieloraką pomoc (np. ulgi i zwolnienia podatkowe) i wyrażają gotowość do współpracy z inwestorami. Jednym z rodzajów pomocy stało się otwarcie w budynku starostwa powiatowego biblioteki z literaturą fachową z dziedziny budownictwa.

Mimo trudnej sytuacji powiat może poszczycić się także dobrze działającymi przedsiębiorstwami. Największą i najbardziej znaną firmą w powiecie radzyńskim jest Spółdzielca Mleczarnia „Spomlek”, zatrudniająca około 600 osób. Pierwsza mleczarnia na obszarze dzisiejszego działania Spomleku powstała w 1905 roku. Na przełomie 1990 i 1991 roku nastąpiła radykalna zmiana w procesie produkcji. Wie-

²³ Definicja przedsiębiorczości według J. Macieja – K. Jaremczuk, *Przedsiębiorczość w procesie przemian strukturalnych*, [w] *Przedsiębiorczość w procesie...*, dz. cyt., s. 17.

²⁴ Definicja przedsiębiorczości według J. Rotkiewicza – K. Jaremczuk, *Przedsiębiorczość w procesie...*, dz. cyt.

²⁵ Projekt statutu Radzyńskiego Stowarzyszenia Przedsiębiorców w Radzynie Podlaskim, w zbiorach autora.

lu rolników wniosło jako udział po dwa tysiące litrów mleka. Firma stała się własnością prywatną o kapitale rozproszonym. Nikt nie ma w niej udziałów większościowych. Współtworzy ją blisko pięć tysięcy rolników²⁶. Nowe technologie i nowoczesny system zarządzania jakością zaowocował uzyskaniem certyfikatu 9002 oraz dopuszczeniem wyrobów do eksportu na rynki Unii Europejskiej od 8 stycznia 1999 roku. Stało się to po ponad rocznym okresie „blokady” eksportu wyrobów polskich mleczarni²⁷. Tylko trzy polskie mleczarnie uzyskały w tym dniu takie prawo. Natomiast na początku 2001 roku SM Spomlek i OSM z Krasnegostawu jako jedyne z Lubelszczyzny znalazły się na liście spółdzielni mleczarskich z całego świata, uprawnionych do sprzedaży swych produktów w krajach Unii Europejskiej²⁸. W styczniu 1998 roku na terenie województwa lubelskiego Dziennik Wschodni przeprowadził powiatowy ranking firm. Wynika z niego, że radzyńska Spółdzielnia Mleczarska Spomlek zajęła w nim dziesiąte miejsce pod względem zrealizowanych przychodów. Natomiast pod względem wypracowanego zysku była siódma. Nie należała ona jednakże do dziesięciu największych eksporterów z regionu lubelskiego²⁹. Mleczarnia może się poszczycić szeregiem nagród i wyróżnień. Były to między innymi zajęcie pierwszego miejsca w przeprowadzonym przez Krajowy Związek Spółdzielni Mleczarskich w grudniu 1999 roku rankingu 50 najlepszych spółdzielni mleczarskich w Polsce³⁰ oraz zdobycie tytułu Krajowego Wicemistrza Agroligi 2001. Mleczarnia bierze także aktywny udział w przeobrażeniach i unowocześnianiu gospodarstw rolnych, dostarczających mleko. Na przykład około trzystu największych dostawców mleka otrzymało po preferencyjnych cenach komputery wraz z oprogramowaniem, dzięki którym będą oni mogli zwiększyć wydajność w swoich gospodarstwach.

Jednym z zakładów, które w powiecie uległy silnym przekształceniom własnościowym jest Bimiz Food. Przedsiębiorstwu temu udało podnieść się z ruiny. Był to pierwotnie Eksportowy Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. W latach dziewięćdziesiątych zakład zaczął zmieniać właścicieli, a skończyło się to przejściem go za długi przez miasto. W marcu 1998 kupił go prywatny przedsiębiorca. Już w kilka miesięcy po niezbędnej modernizacji, rozpoczęto skup owoców i warzyw, które są mrożone i w całości wysyłane za granicę. Istnienie zakładu daje zatrudnienie około stu osobom, ale jest też dobrodziejstwem dla okolicznych rolników.

W powiecie radzyńskim nie brakuje także prywatnych firm rodzinnych, które niekiedy rozwijają się bardzo prężnie. Takim przykładem jest Zakład Stolarski S.C. Kulenty Benedykt, który otrzymał dwie ważne nagrody: Wawrzyn Podlasia

²⁶ M. Walczak, *Ciężka praca i doskonałe efekty radzyńskiej Spółdzielczej Mleczarni 'Spomlek'*, „Gazeta Powszechna Miejska” 2000, nr 3, s. 4.

²⁷ *Trudna droga do eksportu*, „Słowo Podlasia” 1999, nr 2, s. 13.

²⁸ Na liście tej znalazły się jeszcze 23 polskie zakłady – *Mleko w Europie*, „Gazeta Wyborcza. Gazeta w Lublinie” z 12 marca 2001.

²⁹ *Powiatowy ranking firm Dziennika Wschodniego*, „Dziennik Wschodni” z 31 grudnia 1998.

³⁰ *'Spomlek' wreszcie pierwszy*, „Słowo Podlasia” 1998, nr 50, s. 2.

w kategorii produkt roku za meble kuchenne projektowane indywidualnie oraz Złoty Laur za osiągnięcia menedżerskie i wkład w promowanie polskiego rzemiosła³¹.

Warto jeszcze wspomnieć o rozwoju przedsiębiorczości na wsi. Nasilające się w wyniku transformacji ustrojowej bezrobocie powodowało powrót chłopo-robotników do rolnictwa oraz narastanie zjawiska ukrytego bezrobocia. Ciężka sytuacja na wsi uzależniona jest nie tylko od czynników ekonomicznych, ale i od warunków pogodowych (np. przymrozki, susza). Wiele gospodarstw zaczyna specjalizować się w uprawie warzyw i owoców. Część rolników zajmuje się hodowlą krów mlecznych. Powstają nowoczesne obory, wyposażone w odpowiednie urządzenia techniczne i sanitarne, które gwarantują wysoką jakość mleka. Występuje też znaczna ilość gospodarstw prowadzących hodowlę drobiu³². Jednakże większość gospodarstw rolniczych wypracowuje niskie dochody. Nierówna walka z konkurencyjną żywnością sprowadzaną z zagranicy i wysokooprocentowane kredyty stanowią ogromny problem. Rolnikom brakuje pewności i ustabilizowanego rynku zbytu, a inwestowanie wiąże się z dużym ryzykiem.

W 1999 roku Bank Spółdzielczy w Radzynie został wytypowany – jako jeden z siedmiu w Polsce – do udzielania mikrokredytów z Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej na rozwój tak zwanej okołorolniczej działalności, tworzenie nowych miejsc pracy na terenach wiejskich i w miasteczkach do 20 tysięcy mieszkańców na terenie całego województwa lubelskiego. Jednakże późniejsze zainteresowanie tymi kredytami okazało się bardzo małe. Około 99% kredytobiorców stanowią osoby z powiatu radzyńskiego, ponieważ z reguły nikomu nie opłaca się jechać z daleka po mały kredyt, mimo że jest on nisko oprocentowany (od 10,75 do 15,05% w zależności od okresu, na jaki jest udzielany).

W powiecie radzyńskim, tak jak i na całym obszarze wschodnich terenów kraju, występuje znacznie wyższy niż średnio w Polsce udział przemysłów o lokalizacji związanej z występowaniem surowców (głównie pochodzenia rolniczego i leśnego), co jest charakterystyczną cechą zacofanych struktur gospodarczych³³. Istnieją trzy czynniki, które są uznawane za kluczowe dla atrakcyjności danego regionu. Są to: szeroko rozumiana infrastruktura, innowacyjność oraz jakość zasobów ludzkich³⁴. W powiecie radzyńskim infrastruktura wykazuje dość niski poziom rozwoju. Sieć dróg jest rzadka i często złej jakości, natomiast kolej w ogóle nie istnieje. Także wiele osób z wyższym wykształceniem odpycha w stronę zachodnich terenów Polski w poszukiwaniu pracy. Sytuacja taka sprawia, że obszar powiatu jest nieatrakcyjny dla sektora nowoczesnego i staje się zależny od wahań zewnętrznego popytu na swoje produkty i usługi.

³¹ A. Lubaszewska, *W czepku urodzony*, „Słowo Podlasia” 2000, nr 34, s. 9.

³² *Jak nie przymrozki, to...susza*, „Słowo Podlasia” 2000, nr 31.

³³ Z. Gilowska, G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Kontrakt dla Ściany Wschodniej. Założenia. Municipium*, Warszawa 1999, s. 42.

³⁴ Tamże, s. 30-31.

Na przestrzeni lat dziewięćdziesiątych powiat radzyński podlegał silnym przemianom, które związane były z przekształceniami ustroju państwa i zmianami w organizacji produkcji i handlu. Zmiany związane z przekształceniami własnościowymi w powiecie były znaczne. W miejsce upadających przedsiębiorstw państwowych powstało wiele nowych, będących własnością prywatną. Jednakże spora ich ilość nie przekłada się na taki sam wzrost zatrudnienia. Wręcz przeciwnie. Bezrobotnych przybyło i cały czas przybywa. Brakuje inwestorów. Firmy o szczególnie wysokim potencjale innowacyjnym nie są z reguły zainteresowane rozwijaniem swojej działalności na tym terenie.

4. Sytuacja na rynku pracy

Rynek pracy w powiecie radzyńskim charakteryzuje bardzo wysoka liczba bezrobotnych. Podobna sytuacja występuje w okolicznych powiatach. Mimo wysiłków władz i Powiatowego Urzędu Pracy liczba pozostających bez pracy nadal wzrasta. Sytuacja jest niesprzyjająca zarówno dla absolwentów, jak i dla starszych osób.

Miernikiem poziomu bezrobocia jest stopa bezrobocia, czyli ilość zarejestrowanej bezrobotnej ludności w wieku produkcyjnym w stosunku do ogółu ludności aktywnej zawodowo. W powiecie radzyńskim notuje się wyższy poziom stopy bezrobocia niż w województwie lubelskim, co zostało przedstawione na rysunku 2. Skrajnymi wielkościami obserwowanymi w okresie od marca 1999 roku do czerwca 2000 roku były następujące wielkości stóp bezrobocia³⁵:

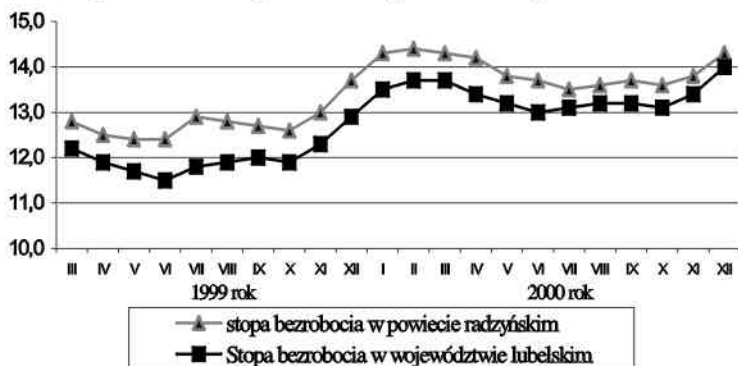
- w województwie lubelskim: 11,5% i 14%,
- w powiecie radzyńskim: 12,4% i 14,4%.

Rozpiętość ta wahała się w badanym okresie od 0,3 (w ostatnim okresie) do 1,1 punktu procentowego. Od czerwca 1999 roku stopa bezrobocia wykazywała generalnie tendencję rosnącą zarówno w powiecie radzyńskim jak i w województwie lubelskim. Jednakże rzeczywista liczba bezrobotnych jest jeszcze większa, ponieważ na wsi występuje bezrobocie ukryte, a ponadto młodzież, nie mogąca znaleźć pracy, często dokształca się, aby w ten sposób zwiększyć swoje kwalifikacje i możliwość uzyskania pracy. Powiatowy Urząd Pracy w Radzynie Podlaskim nie jest w stanie poradzić sobie z problemem bezrobocia. Co roku przybywa więcej nowych bezrobotnych niż ubywa dotychczasowych. Przykładowo w 1999 roku napłynęło 3587 bezrobotnych, natomiast odpłynęło 2931 bezrobotnych³⁶.

³⁵ *Biuletyn statystyczny województwa lubelskiego*, US, w Lublinie, Lublin kwiecień 2000, lipiec 2000, grudzień 2000.

³⁶ *Rynek pracy w województwie lubelskim w 1999 roku*, red. K. Tucki, US w Lublinie, Lublin 2000, s. 96.

Wykres nr 1. Stopa bezrobocia w powiecie radzyńskim i w województwie lubelskim.

Źródło: Biuletyn Statystyczny województwa lubelskiego, red. K. Tucki, Lublin kwiecień 2000, lipiec 2000, grudzień 2000.

Tabela nr 6. Struktura zatrudnienia w powiecie radzyńskim w 1999 r.

Wyszczególnienie	W wartościach bezwzględnych	W procentach
Pracujący ogółem	7930	100
w tym:		
-przemysł i budownictwo	2168	27,3
-usługi rynkowe	2152	27,1
-usługi nierynkowe	3412	43,0

Źródło: *Statystyka powiatów i gospodarki samorządowej województwa lubelskiego w 1999 roku. Analizy statystyczne*, red. K. Tucki, Lublin 2000, s. 158.

Warto także zauważyć, że w okresie funkcjonowania powiatu, pracujący w sektorze prywatnym stanowili około 35% wszystkich pracujących. Jest to bardzo mały udział. Dla porównania w województwie lubelskim wielkość ta wynosiła około 42%³⁷. Dane zawarte w tabeli nr 9 świadczą o tym, że najwięcej zatrudnionych jest w usługach nierynkowych – ponad 40%. Jest to wynik niskiego rozwoju przemysłu. Brakuje firm produkcyjnych i świadczących usługi rynkowe, zaś wiele osób zatrudnionych jest w administracji publicznej, szkołach, placówkach zdrowotnych itp.

W zależności od wykształcenia różnie kształtuje się struktura bezrobocia. W powiecie radzyńskim jest ona podobna do występującej w całym województwie lubelskim. Analizując tabelę 10, łatwo zauważyć, że osoby z wyższym wykształceniem stanowią w powiecie najniższy odsetek wśród ogółu bezrobotnych, jednakże

³⁷ *Statystyka powiatów...*, dz. cyt., s. 158.

udział tej grupy w strukturze jest prawie o połowę niższy niż w województwie lubelskim. Udział ten w powiecie radzyńskim jest także niższy od średniej krajowej. Jak podaje radzyński PUP, świadczy to o chłonności rynku pracy na osoby z wyższymi kwalifikacjami³⁸. Prawdą jest, że wyższy poziom wykształcenia zwiększa szansę na znalezienie pracy. Jednakże sytuacja taka może być spowodowana migracjami osób lepiej wykształconych do większych miast, gdzie łatwiej im znaleźć pracę w ogóle, ale i pracę lepiej zaspokajającą ich aspiracje.

Największe różnice przy analizie danych, zawartych w tabeli nr 7, pojawiają się w grupach bezrobotnych z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym. Występuje tu różnica ponad sześciu punktów procentowych na niekończący powiatu radzyńskiego.

Tabela nr 7. Struktura bezrobocia według wykształcenia w 1999 r.

Rodzaj wykształcenia	Powiat radzyński	Województwo lubelskie
wyższe	1,6	3,0
policealne i średnie zawodowe	30,0	24,5
średnie ogólnokształcące	4,7	7,2
zasadnicze zawodowe	38,1	37,8
podstawowe i niepełne podstawowe	33,6	27,5
ogółem	100,0	100,0

Źródło: *Rocznik statystyczny województwa lubelskiego*, red. K. Tucki, Lublin 2000, s. 111.

Istotny problem stanowią także absolwenci, którzy nie mogą znaleźć pracy. W 1999 roku stanowili oni 7,5% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych absolwentów w powiecie, z czego najmniej liczną grupą (9,1%) byli absolwenci z wyższym wykształceniem³⁹. W I kwartale 2000 roku najmniej bezrobotnych absolwentów występowało w południowej części powiatu, co dokładniej – w podziale na gminy – zostało przedstawione w tabeli 8. Warto także zauważyć, iż udział bezrobotnych absolwentów w stosunku do ogółu bezrobotnych wahał się w poszczególnych gminach w przedziale od 6% do 9%.

W powiecie radzyńskim w najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, podstawowym i niepełnym podstawowym. Bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowili w 1999 roku 37,9%, natomiast z podstawowym i niepełnym podstawowym 39,3% ogólnej liczby bezrobotnych⁴⁰.

Niepokojące jest utrzymywanie się wśród bezrobotnych wysokiego odsetka ludzi młodych. Bezrobotni w wieku mobilnym (tj. od 18 do 44 roku życia) stanowią ponad 80% ogółu bezrobotnych, w tym około 40% to osoby, które nie ukończyły 24 roku życia. Oprócz tego problemem jest długotrwałe pozostawanie bez pracy. Za długotrwałe bezrobotnych uważa się osoby, które pozostają bez pracy ponad 12

³⁸ *Informator Powiatowego Urzędu Pracy w Radzynie Podlaskiej*, Radzyń Podlaski 1999, s. 31.

³⁹ Tamże, s. 37.

⁴⁰ Tamże.

miesiący. W powiecie radzyńskim populacja osób długotrwale bezrobotnych jest niejednorodna zarówno pod względem płci, wieku, wykształcenia, jak i stażu pracy.

Tabela nr 8. Procentowy udział określonych grup bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w podziale na gminy w powiecie radzyńskim w I kwartale 2000 r.

Wyszczególnienie	Uprawnieni do zasiłku	Bezrobotni absolwenci
<i>gmina miejska:</i> Radzyń Podl.	27	7
<i>gminy wiejskie:</i> Borki	21	6
Czemierniki	19	6
Kąkolewnica Wschodnia	24	8
Komarówka Podl.	17	8
Radzyń Podl.	21	6
Ulan-Majorat	21	9
Wołyń	18	8

Źródło: *Sytuacja na rynku pracy w województwie lubelskim według stanu z dnia 31 marca 2000 roku*, Lublin, maj 2000, s. 41-48.

Powiat radzyński jest powiatem typowo rolniczym. Przyczyną bezrobocia na wsi stały się głównie daleko posunięte przekształcenia sytuacji panującej na rynku oraz upadłości zakładów pracy zatrudniające wielu chłopo-robotników. W latach dziewięćdziesiątych szybciej wzrastało bezrobocie na wsi niż w mieście. Mieszkańcy wsi w powiecie stanowią około 70% ogółu bezrobotnych. Problemem jest bezrobocie wśród kobiet mieszkających na wsi. Na koniec grudnia 1999 roku stanowiły one 70,2% ogółu bezrobotnych kobiet w powiecie. Wśród osób zamieszkałych na wsi procentowy udział osób z prawem do zasiłku w stosunku do ogółu bezrobotnych wyniósł 19,6%, z czego procentowy udział kobiet z prawem do zasiłku do ogółu bezrobotnych to 6,7%⁴¹.

Zasiłek przysługuje osobie, która w ciągu 18 miesięcy poprzedzających wypłacanie tego świadczenia przepracowała 365 dni w pełnym wymiarze czasu pracy. Warto zauważyć, że spośród zarejestrowanych bezrobotnych mała ich liczba posiada prawo do zasiłku. Dlatego też wiele osób pozostaje bez źródeł utrzymania. Dane zawarte w tabeli 7 pokazują, że najwięcej osób uprawnionych do zasiłku występowało w mieście Radzyń, natomiast w pozostałych gminach była to liczba osób o co najmniej 3 % niższa. Okres pobierania zasiłków zależy od stopy bezrobocia liczonej na 30 czerwca roku poprzedzającego rok wypłaty zasiłków. Jeżeli stopa w powiecie jest niższa od krajowej (w roku 2000 – 13,6%), zasiłki są wypłacane przez pół roku, jeśli wyższa – przez cały rok. Powiat radzyński należy do grupy 12 powiatów ziemskich województwa lubelskiego, w których zasiłki w 2001 roku płacone są przez cały rok, ponieważ w 2000 roku stopa bezrobocia była wyższa od średniej krajowej. Jest to z korzyścią dla bezrobotnych. Spośród czterech sąsiadujących

⁴¹ Tamże, s. 36.

z radzyńskim powiatów w trzech zasiłki wypłacane są przez pół roku⁴². W końcu grudnia 1999 roku wskaźnik osób bez prawa do zasiłku w powiecie radzyńskim wynosił 78,7%⁴³.

Radzyński Powiatowy Urząd Pracy podejmuje wiele działań w zakresie poprawy sytuacji na rynku pracy. Posiada on środki Funduszu Pracy na organizację prac interwencyjnych, pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej, staże absolwenckie oraz dofinansowanie do zatrudnienia absolwentów. Ponadto organizowane są różne kursy i szkolenia na przykład księgowanie z uwzględnieniem podatku VAT w rolnictwie⁴⁴.

Przy analizie bezrobocia warto także zwrócić uwagę na osoby niepełnosprawne, którym trudniej jest znaleźć pracę. Ilość miejsc pracy dla tych osób nie jest w powiecie wystarczająca. Instytucją pomocną w tworzeniu nowych miejsc pracy dla takich osób jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Dzięki jego działaniom w 1999 roku utworzono 18 stanowisk pracy, zawierając umowy z 11 pracodawcami. W 2000 roku PFRON w sposób znaczący ograniczył środki finansowe na realizację zadań. Na tworzenie nowych stanowisk pracy przeznaczono środki w kwocie niemal pięciokrotnie mniejszej od przyznanych w 1999, a na refundację wynagrodzeń – w kwocie dziewięciokrotnie mniejszej od środków przyznanych na ten cel w 1999. PCPR może także finansować zwroty kosztów szkoleń organizowanych przez pracodawcę w związku ze zmianą kierunków prowadzonej działalności (w 1999 roku zakłady nie zgłaszały potrzeb w tym zakresie), dofinansowywać kwoty związane z oprocentowaniem kredytu bankowego dla osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą albo własne lub dzierżawione gospodarstwo rolne w celu kontynuowania tej działalności (w 1999 roku podpisano umowę z 1 osobą, jednakże limit przyznanych środków był większy) oraz udzielać pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej (w 1999 roku udzielono pożyczki trzem osobom)⁴⁵.

Przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy należy do zadań powiatu o charakterze ponadgminnym. Potrzebna jest zmiana postaw ludności, która często korzysta z zasiłków, dopłat, rent. Powoduje to często jej bierność, upowszechnianie się postaw roszczeniowych i wyuczonej bezradności. Ważne jest, aby na obszarze powiatu radzyńskiego uruchamiać inicjatywy i przedsięwzięcia rozwojowe. Bazując na doświadczeniu wielu krajów, okazuje się, że zamiast wypłacać zasiłki dla bezrobotnych, korzystniej jest wspomagać małe i średnie przedsiębiorstwa, aby mogły one tworzyć nowe miejsca pracy⁴⁶.

Sytuacja panująca na rynku pracy w powiecie radzyńskim stanowi poważny problem. Nie zanoszą na jej zasadniczą poprawę. Mimo wielu działań władze

⁴² J. Widyńska, *Krócej na kuroniówce*, „Dziennik Wschodni” z 23 października 2000.

⁴³ *Informator Powiatowego Urzędu Pracy...*, dz. cyt., s. 39.

⁴⁴ *Zdobycie pracy*, „Słowo Podlasia” 2000, nr 40, s. 2.

⁴⁵ Informacja o pracy Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Radzynie Podlaskim za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1999 roku.

⁴⁶ Z. Gilowska, G. Gorzelak, B. Jałowicki, *Kontrakt...*, dz. cyt., s. 35.

powiatu niewiele mogą w tej sprawie uczynić. Młodzież kończąca szkoły nie może znaleźć pracy, natomiast długie pozostawanie na bezrobociu może przyczynić się do osłabienia aktywności zawodowej, utraty zdobytych kwalifikacji, powstawania zjawisk patologicznych, czy też powodować opóźnienia w usamodzielnieniu się ludzi młodych. W powiecie trudno jest opanować sytuację wzrastającej stopy bezrobocia.

5. Problemy rozwoju

Powiaty w Polsce borykają się z wieloma problemami. Wynikają one nie tylko z krótkiego okresu funkcjonowania tych jednostek (to jest od 1999 roku), jak i nie tylko z braku odpowiedniej ilości środków. Każdy powiat ma swoje własne, specyficzne problemy, które wynikają z uwarunkowań historycznych, geograficznych i wielu innych.

Pomimo braku podporządkowania powiatów województwom istnieje konieczność realizowania zgodnych strategii rozwoju. Powiaty, ustalając swoje plany na przyszłość, powinny brać pod uwagę strategię rozwoju województwa, w skład którego wchodzi. W przeciwnym razie może dojść do konfliktów i niepowodzeń w funkcjonowaniu tych jednostek. Strategia wojewódzka jest niejako nadrzędna w stosunku do planów rozwojowych gmin i powiatów. „Zakres ich wzajemnego przenikania się winien być budowany nie tylko na podstawie dobrej woli obu stron, ale głównie wzajemnych korzyści”⁴⁷. Występuje jednakże potrzeba opracowania strategii dla powiatu. W powiecie radzyńskim strategia jest jak na razie w trakcie opracowywania.

Powiat radzyński należy do obszarów, gdzie zaznaczają się problemy ściany wschodniej. Już od wieków podział na osi wschód-zachód wyznaczał odrębne kierunki rozwoju poszczególnych części kraju. Różnice w ukształtowaniu szlaków transportowych, sieci miast i poziomu urbanizacji, a także poziomu kultury agrarnej sięgał w Polsce jeszcze czasów przedrozbiorowych, natomiast okres rozbiorów zróżnicowania te jeszcze pogłębił. Także w późniejszym okresie stan taki miał miejsce. Po drugiej wojnie światowej procesy inwestycyjne omijały tereny wschodnie, które – mimo deklarowanej polityki „aktywizowania obszarów słabo rozwiniętych” – pozostawały Polską „B”. Badania aktywności samorządu terytorialnego w Polsce po roku 1990 wskazywały, iż czynniki historyczne uwidaczniają się nie tylko w sferze materialnej, ale są także odpowiedzialne za regionalne różnice zachowań społecznych. Historyczne opóźnienia spowodowały, że poziom PKB na jednego mieszkańca w województwach wschodnich jest znacznie niższy niż średnio w kraju. W województwie lubelskim, notującym najwyższy poziom PKB na mieszkańca, nie przekracza 90% średniej krajowej. W związku z tym procesy transformacji ustrojowej przebiegają w Polsce nierównomiernie⁴⁸.

⁴⁷ A. Bratkowski, *Materiały z konferencji Lubelskiego Klubu Biznesu i Urzędu Marszałkowskiego województwa lubelskiego pt. Fundusze Pomocowe UE i inne środki służące wspieraniu inicjatyw gospodarczych i samorządowych*, Lublin, 18 czerwca 1999.

⁴⁸ Z. Gilowska, G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Kontrakt...*, dz. cyt., s. 19-26.

Wraz ze wzrostem bezrobocia obserwuje się wzrost różnego rodzaju patologii społecznych. Jedną z nich jest alkoholizm, który nasilił się w szczególności na wschodniej ścianie Polski, gdzie występują poważne trudności ze znalezieniem pracy, natomiast nie trudno kupić tanie napoje alkoholowe u „turystów” zza wschodniej granicy. W ostatnich latach większość mieszkańców wsi znalazło się w tragicznej sytuacji materialnej. Jednocześnie policyjne kroniki odnotowują wzrost różnego rodzaju wypadków i zdarzeń kryminalnych z udziałem mieszkańców wsi. W powiecie radzyńskim alkoholizm i przemoc w rodzinie stanowi poważny problem. Mimo zagrożeń jeszcze do niedawna na jego terenie nie funkcjonowała placówka, która niesłaby kompleksową pomoc rodzinie oraz mogła być schronieniem dla osób, które doznają w niej krzywdy. Dzięki inicjatywie władz radzyńskiej gminy powołano Centrum Pomocy Rodzinie w Kryzysie, które służyć ma przygotowaniu do powrotu do normalnego życia w rodzinie i społeczeństwie⁴⁹.

Brakuje pieniędzy na uatrakcyjnienie terenów pod względem turystycznym. Istnieje odpowiedni potencjał, który jednakże raczej nie przyciąga turystów. Potrzebne są do tego odpowiednie inwestycje i promocja. Przykładowo w Radzynie jest zalew, ale nie ma funduszy na urządzenie kąpieliska, mola i trawników.

Od 13 lat trwa budowa inwestycji oświatowej pod nazwą Zespół Szkół Ogólnokształcących. Obiekt w stanie surowym został przejęty przez starostwo wraz z utworzeniem powiatu. Ukończenie budowy zespołu rozwiązałoby problemy lokalne szkół średnich w powiecie. Jednakże i na ten cel brakuje pieniędzy.

Ogromnym problemem jest rozwój dróg. Zaznacza się zdecydowany deficyt środków na ten cel nie tylko w powiecie, ale też w gminach wchodzących w jego skład. Według ewidencji Zarządu Powiatowego Dróg 80% nawierzchni wymaga napraw. W 1999 roku starostwo otrzymało w tytule subwencji drogowej kwotę, która pozwala jedynie na utrzymanie przejezdności dróg w zimie, uporządkowanie poboczy, konieczną wymianę oznakowania oraz wykonanie dywanika asfaltowego na 3 kilometrowym odcinku⁵⁰. Nie wystarczyło funduszy na konieczne remonty. Problemy dotyczące subwencji drogowej nie dotyczą jedynie powiatu radzyńskiego, gdyż ich przedstawiciele powiatów niejednokrotnie poruszali ten problem podczas spotkań Związku Powiatów Polskich.

W powiecie istnieje słabo rozwinięta infrastruktura. Istotnym problemem dla rozwoju powiatu jest brak kolei. Istnieją tylko przewozy autobusowe. Dworzec PKS w Radzynie Podlaskim jest w bardzo złym stanie. Istnieje tu mały, nie spełniający wymogów bezpieczeństwa, plac manewrowy. Brakuje także prawdziwej poczekalni z zapleczem sanitarno-gastronomicznym. Nie jest to najlepsza wizytówka Radzyna. Jest już przygotowany teren pod nowy dworzec, jednakże jak na razie brakuje miastu funduszy.

Do zadań władz samorządowych należy określanie nakładów inwestycyjnych na rozwój infrastruktury i jej parametrów jakościowych. Wpływają one także

⁴⁹ *Azyl dla ofiar przemocy*, „Słowo Podlasia” 2000, nr 48, s. 31.

⁵⁰ A. Lubaszewska, *Drogi, diety i telefony komórkowe*, „Słowo Podlasia” 1999, nr 46, s. 7.

na sprawność zaplecza edukacyjnego, zarówno w zakresie szkoły powszechnej, jak i w sferze szkolenia i przeszkalania zawodowego. Władze danego regionu kształtują klimat dla biznesu – starając się przyciągnąć nowych inwestorów, nie dopuścić do relokacji przedsiębiorstw już istniejących oraz ułatwić im rozwój⁵¹. W powiecie radzyńskim nie można spodziewać się dużego napływu kapitału (zwłaszcza kapitału zagranicznego), nowych wzorów produkcji i organizacji pracy. Słabość własnego potencjału oraz zacofana struktura gospodarcza – dominacja rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego – powodują stosunkowo powolny rozwój endogeny, który uzależniony jest od szybkości zmian strukturalnych. Czynniki te stanowią istotny problem dla rozwoju powiatu. Ważnym jest fakt, że poziom przygotowania zawodowego rolników jest niski, a wielu legitymuje się niepełnym lub pełnym wykształceniem podstawowym. Taka struktura wykształcenia utrudnia racjonalizację produkcji rolniczej, reorientację zawodową i podejmowanie działalności gospodarczej. Wysoki udział zatrudnienia w rolnictwie, w stosunku do średniej krajowej i bariera ekonomiczna migracji ze wsi do miast utrudnia poprawę struktury agrarnej. Występuje wiele drobnych gospodarstw, ale też rozdrobnienie pól uprawnych w poszczególnych gospodarstwach (zawierających przeciętnie od kilku do kilkunastu działek) jest wysokie⁵².

Cechami niekorzystnymi dla powiatu radzyńskiego jest peryferyjne położenie, które oznacza oddalenie od większych ośrodków miejskich. Powoduje to, przy dużym bezrobociu, odpływ wysoko wykwalifikowanej siły roboczej. Nawet nadgraniczne położenie niewiele może pomóc. Mieszkańcy w zasadzie niewiele mogą korzystać z bliskości granic. Jest wiele innych ośrodków miejskich, na terenach których intensywnie rozwija się handel, oparty często na zakupach czynionych przez ludność z terenów byłego Związku Radzieckiego.

Powiat radzyński ma ogromnie dużo problemów, które hamują jego rozwój. Władze samorządowe podejmują szereg działań, mających na celu wzrost atrakcyjności powiatu, jednakże pogłębiające się bezrobocie, a wraz z nim bieda, ograniczają wiele działań. Zbyt małe fundusze spowalniają realizację zadań samorządowych na każdym szczeblu. Trzeba więc dokonywać wyborów.

РЕЗЮМЕ

Характеристика радзыньскаго павеата в свете реформы территориального деления страны с 1999 года.

В результате административной реформы 1999 г. создано радзыньскі повіат, который – хотя и в несколько урезанной форме – обращается к исторической традиции Радзыня

⁵¹ Z. Gilowska, G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Kontrakt...*, dz. cyt., s. 32.

⁵² A. Mierosławska, *Uwarunkowania rozwoju i współpracy transgranicznej wschodnich regionów Polski*, Warszawa 2000, s. 19.

Подляского бывшего уездного центра. В статье представлен радзынский повят в его настоящей форме, во всех аспектах его функционирования. Автор представляет положение повята, его территорию, население, урбанизацию, характер благоустройства, отношения собственности, уровень предприимчивости, ситуацию на рынке труда, концентрируясь на общественно-экономических проблемах повята.

SUMMARY

The characteristic of the district of Radzyń Podlaski in the light of the territorial division of Poland in 1999.

The Radzyń district was created as an effect of administrative reform of the country in 1999. Though territorially diminished compared to the past, it still makes a link with historical tradition according to which Radzyń used to be capital of district authorities. The article presents the district in its contemporary form and in all aspects of its functioning. It is a specific opening balance – sheet for the new creation in the organization of the country. The author describes the location of the district, its surface, population, urban centers, the character of its economical arrangement, kinds of property, the level of enterprising and employment. She focuses on social and economical problems of developing district showing all its advantages and disadvantages.

